

РОЛЬ КРЕАТИВНИХ ОСВІТНИХ МЕТОДИК У ПРОЦЕСІ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті аналізується роль креативних освітніх технологій у процесі творчої самореалізації особистості, формуванні професійної креативності особистості. Аналізується творча складова як один з компонентів професійного становлення фахівця спеціаліста. Висвітлюється питання розвитку креативності в процесі професійної підготовки фахівців.

В статье анализируется роль креативных образовательных технологий в процессе творческой самореализации личности, формировании профессиональной креативности личности. Анализируется творческая составляющая как один из компонентов профессионального становления специалиста. Освещает вопрос развития креативности в процессе профессиональной подготовки специалистов.

In clause the role creative of educational technologies of formation professional creative i of the person and professional of the experts of social sphere is analyzed; creative compound as one of components professional of the expert; a question of development creative i during professional training of the social teacher in high school.

Освіта, сутність якої, на думку Н. Воробьева, полягає у «поєднанні інтелекту і почуттів», в сучасних умовах має бути складовою естетичного розвитку особистості разом із формуванням креативності та культури методологічного мислення, стимулюванням пізнавальної й творчої активності у різних видах життєдіяльності людини.

Послідовним кроком щодо цього стала розробка та реалізація «Національної доктрини розвитку освіти», в якій відзначається необхідність зміни знанневої парадигми освіти на діяльнісно-розвиваючу, та обов'язковий перехід від інформаційно-репродуктивного навчання до особистісно-орієнтованого.

У зазначеній галузі, попри певні досягнення новітньої педагогічної науки, досі не усунуто суперечність між об'єктивною потребою суспільства в активній, творчій особистості та освітньо-виховною практикою, що готує у різних видах професійного навчання здебільшого фахівців-виконавців, не використовуючи творчий потенціал кожної особистості. Внаслідок цього особливо актуально та гостро постає проблема забезпечення процесу повноцінного творчого розвитку особистості необхідними й оптимальними педагогічними умовами в системі професійного навчання. Серед таких умов доцільно виокремити такі: удосконалення системи освіти і виховання; якісні зміни у розумінні людини та її духовних, творчо-естетичних, інтелектуальних потреб (або, спираючись на думку Е. Фромма, усвідомлення кожної окремої особи як «феномена» з притаманним йому духовно-творчим потенціалом); більш активне використання у навчально-виховному процесі педагогічного впливу мистецтва та креативних освітніх технологій.

Метою нашої статті є визначення ролі креативних освітніх технологій у процесі творчої самореалізації особистості та формування професійної креативності особистості.

Незважаючи на те, що проблеми розвитку креативності, творчого потенціалу особистості досліджували чимало вчених з різних наукових галузей (Г. Айзенк, А. Алейніков, М. Бердяєв, Д. Богоявленська, Г. Буш, Л. Виготський, В. Ленієр, А. Маслоу, Б. Мейлах, В. Моляко, А. Полякова, Я. Пономарьов, В. Рибалко, В. Семиченко, С. Сисоева, Т. де Шарден, Р. Штейнер, Е. Фромм, Г. Шевченко, Б. Юсов та ін.), досі ведуться дискусії стосовно усвідомлення тотожності чи відмінності у визначенні слів «креативний» і «творчий» та їх використання у науково-понятійному апараті.

Особливості розвитку креативності в професійній підготовці розглядали в своїх працях С. Овчинникова, Т. Андрущенко, В. Бондарьова, З. Заболотських, І. Колобутіна, Н. Мілютіна, А. Морозов, Т. Стародубцева, Л. Степанова, Г. Фомченкова та інші науковці.

На нашу думку, креативність варто розглядати як основу («креативне ядро», що зумовлює творчу активність людини) для самоактуалізації та творчої самореалізації особистості у різних видах життєдіяльності. Отже, креативність є характерною ознакою творчої особистості, спроможною реалізовувати свій творчий потенціал за власною ініціативою і вибором відповідних засобів під час професійної підготовки. Її можна розглядати і як передумову для будь-якої творчої діяльності, змотивованої прагненням індивідуума до самовираження та самоствердження.

У нинішній, період розвитку українській державі в особі кожного її громадянина «потрібен творець, духовно багатий, вільний, володіючий методологіями діяльності» (В.Ільченко). Інакше кажучи, потреба сучасного суспільства полягає в людях, які мають якості, що властиві цілісній, творчій особистості (ентузіазм, ініціативність, самостійність мислення та дій, сприйнятливність до нового, розвинена воля, цілеспрямованість, наполегливість, допитливість, енергійність, активність, принциповість, прагнення до творчої самореалізації, фантазія, уява, образне та асоціативне мислення, творчі нахили і здібності, креативний потенціал).

Вже аксіоматичним є твердження про те, що творчі можливості, закладені у кожній людині природою, на певному етапі мають бути педагогічно скорегованими, оскільки саме педагог може значною мірою професійно закласти підґрунтя творчого розвитку особистості та визначити сталий напрямок цього процесу.

З огляду на це, особливо актуальним стає теоретичне опанування та практичне впровадження креативних освітніх технологій у процес професійного навчання, до яких насамперед можна віднести: особистісно зорієнтовані вальфдорську педагогіку, технологію саморозвитку (за М. Монтесорі), технологію розвивального навчання, технологію формування творчої особистості, проектно-моделюючі та нові інформаційні технології, технологію колективної творчої діяльності (за І. Івановим), технологію «створення ситуації успіху» (за А. Белкіним), інтеграцію різних видів мистецтва (за Б. Юсовим і Г. Шевченко) та ін. Адже в сучасній освіті саме креативні освітні технології є важливим фактором у процесі постійного духовно-творчого вдосконалення особистості, формування її інтелектуального та культурного потенціалу в процесі професійної підготовки.

Якщо розглянути розвиток освітніх (педагогічних) технологій в системі підготовки та підвищення кваліфікації фахівців, які застосовуються в Україні [5, с. 8], то можна стверджувати, що в сенсі активізації навчання, зростання його навчально-пізнавального характеру всі відомі методи навчання можна класифікувати на неімітаційні та імітаційні. До перших відносять засоби активізації пізнавальної діяльності тих, хто навчається на лекційних заняттях, а до других – здійснення та ініціювання навчально-пізнавальної діяльності шляхом імітації умінь та навичок, достатніх для їх майбутньої фахової діяльності (рис. 1).

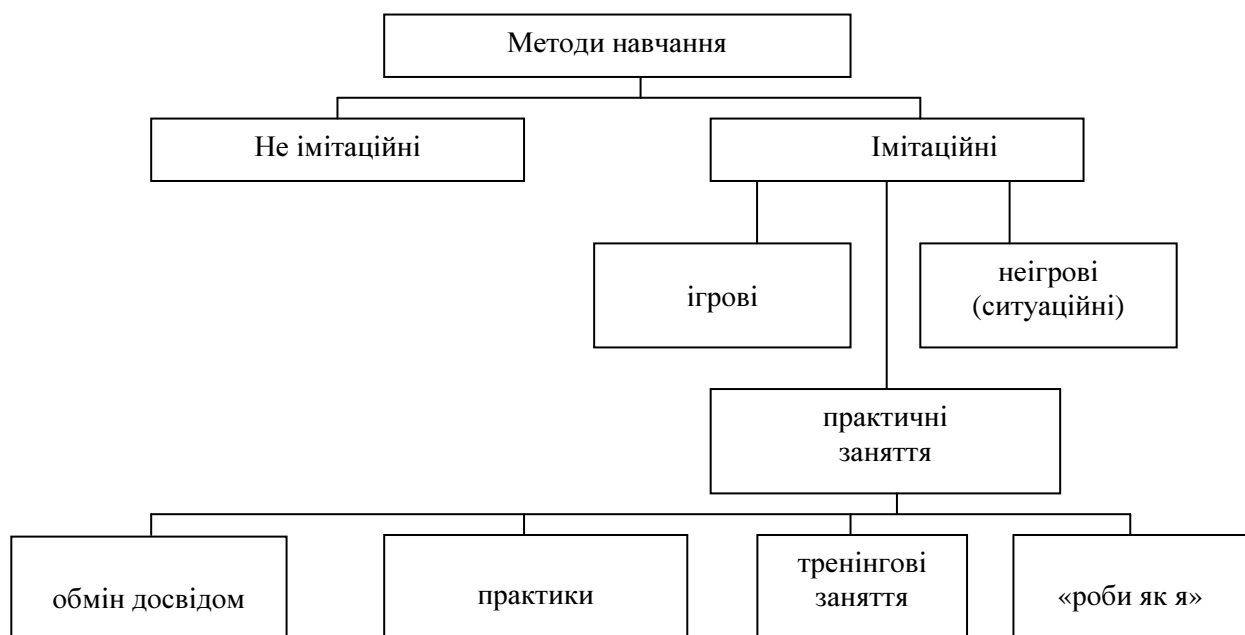

Рис.1. Класифікація методів навчання.

Розглянемо першу групу форм занять, які схематично зображені на рис. 2. До них належать [5]:

Лекція-бесіда (діалог з аудиторією). Надає можливість встановлення безпосереднього контакту лектора із слухачем.

Лекція-диспут. Впродовж заняття дають не лише відповіді на окремі запитання теми, а й відбувається вільний обмін думками між лектором та аудиторією в інтервалах між логічними поділами лекційного матеріалу.

Проблемна лекція. На занятті вирішуються певні проблеми, що формулює лектор. Виклад матеріалу може бути як у вигляді проблемної бесіди (елементи інтерактивності), так і монологічним (наказовим).

Лекція з розгляду конкретних ситуацій. Подібна до лекції-диспуту, однак на обговорення, зазвичай, ставлять не певну проблему, а конкретну актуальну ситуацію.

Лекція-вікторина. Потребує постійного звернення до практичного (чи життєвого) досвіду слухачів.

Лекція-консультація. Побудована загалом на роз'ясненні найбільш складних або важливих запитань з предмета (теми), які безпосередньо ставлять слухачі лекторів. Можливий вільний обмін думками.

Лекція-прес-конференція. На неї запрошують фахівців, експертів, консультантів. Застосовується для розгляду складних та широкоформатних тем, де рівень компетенції конкретного викладача вже недостатній. Іноді цей вид занять має назву «**круглий стіл**».

Теоретична співбесіда. Проводиться зазвичай, як із групою слухачів, так і в індивідуальному форматі. Дає змогу не лише розглянути і засвоїти певний матеріал, а й одночасно забезпечити контроль знань.

Метод залучення (суггес-педагогіка). Ґрунтується на релаксації – відповідному впливові педагога на слухача, під час якого перший впливає на переконання або рішення другого без примусу чи установки. Ініціюється раціональне міркування, що в кінцевому результаті посилює творчі спроможності слухача.

Метод «мозкового штурму». Дозволяє вільно висловлювати свої пропозиції (дуже часто несподівані та неадекватні) в контексті запропонованої теми. «Мозковий штурм» стихає, коли потік пропозицій зупиняється, після чого настає етап обговорення. Модифікацією методу є «**човниковий метод**», під час проведення якого учасники поділяються на дві групи: генерації ідей та їхньої критики. Робота цих груп проводиться в різних навчальних приміщеннях. «Мозкова атака» починається у групі генерації ідей, після чого отримані там пропозиції скеровуються у групу критики, де і проводять відбір цікавих та перспективних пропозицій, які знову передаються на наступний розгляд у першу групу. Робота повторюється, доки не буде отримано оптимально прийнятий результат.

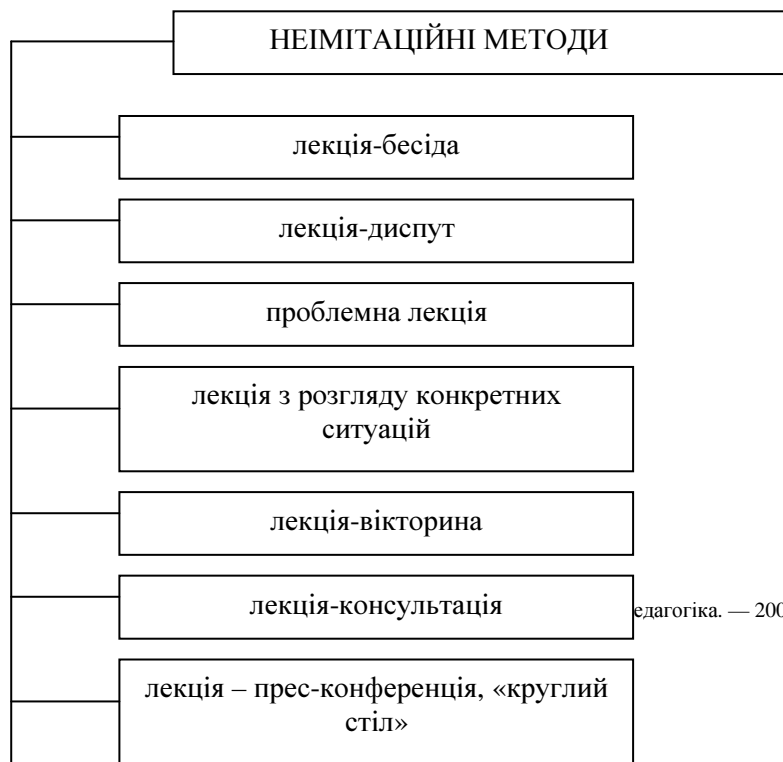

Рис.2. Структура не імітаційних методів навчання.

Охарактеризовані вище технології (за винятком «мозкового штурму») наразі домінують в освітньому просторі України (їм належить лівова частка аудиторних годин у робочих планах навчальних та професійних програм навчальних закладів вищої школи та післядипломної освіти). Із входженням вітчизняної системи освіти в Болонський освітній процес ця ситуація повинна змінюватися, оскільки нині більша увага звертається на застосування креативних навчальних технологій в процесі професійної підготовки спеціалістів, що сприятиме зростанню якості освіти та рівня професійності фахівців, їхній мобільності, конкурентоспроможності на ринку праці [9, с. 11].

Однак, враховуючи реалії сьогодення, ми повинні все більше використовувати особливості діалогових технологій, які сприяють створенню комунікативного оточення тих, хто навчається розвитку співробітництва на рівнях «педагог – слухач» «слухач – слухач», «педагог – автор» чи «автор – слухач» в процесі постановки та вирішення навчально-пізнавальних завдань. Для цього необхідно навчитися «полемічній майстерності», освоїти методи переконування опонента, відстоювання своїх позицій, заперечення неправильної точки зору, володіти технологією риторики. Особливо це важливо у професійному становленні соціального педагога.

Більш ефективними для роботи з студентською аудиторією необхідно вважати креативні методи навчання, які переважно мають імітаційні форми проведення (рис. 3). Специфіка цих освітніх методів припускає їхній поділ на ігрові та неігрові .

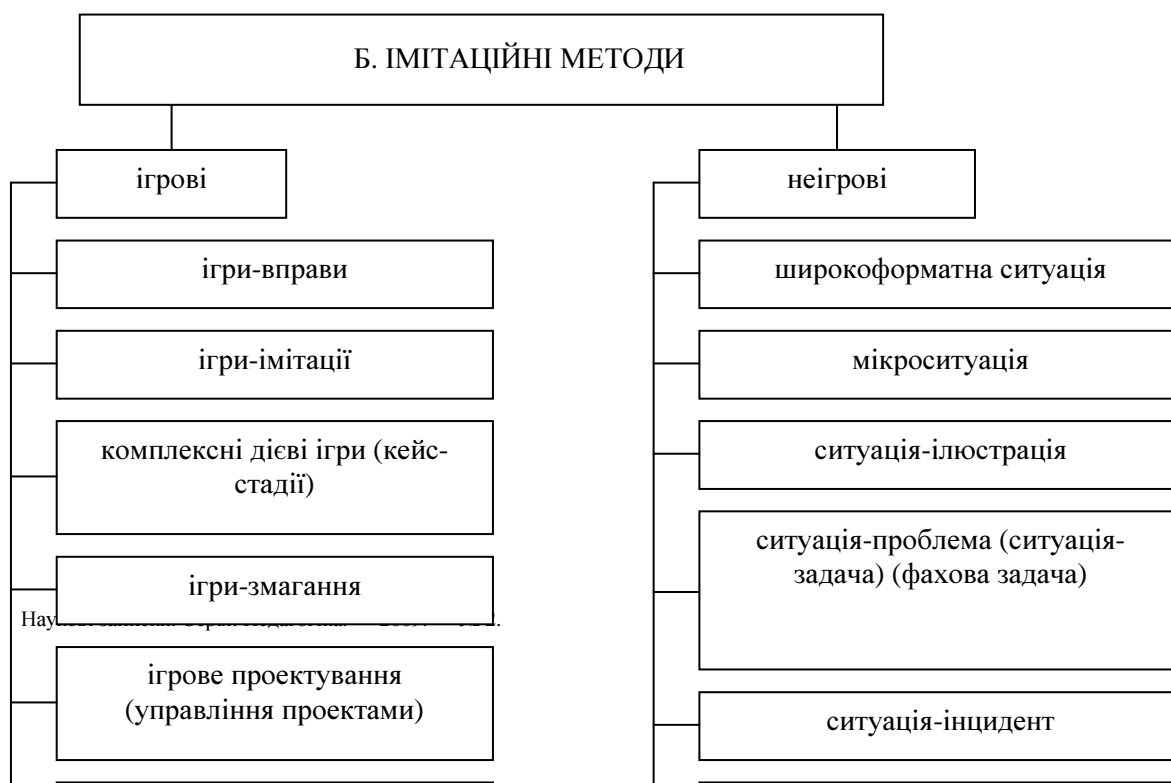

Рис. 3. Структура імітаційних методів навчання.

Організація навчального процесу у формі гри не є альтернативною щодо інших методів. Однак під час їх проведення здійснюється як аналіз конкретних чи віртуальних ситуацій, так і розв'язування фахових завдань. В учасників гри формується не лише індивідуальна відповідальність, а й відповідальність за роботу всієї команди, оскільки успіх заняття залежить загалом від узгодженості та взаємодії всіх учасників ігрового процесу.

Існують такі види ігрових занять:

- **Ігри тренінгового характеру (ігри-вправи)**, які містять непросту для виконання фахову ситуацію з певним визначеним порядком дій (наприклад: «Як я готую звіт про науково дослідну роботу...» чи «Як я проведу презентацію діяльності...» тощо). Чисельність малої групи, зазвичай, від – 2 до 8 осіб. Триває гра – 10–20 хвилин.

- **Ігри-інсценівки (ігри-імітації)** дають змогу на основі виконання ігор, які ґрунтуються на розгляді фрагментів (чи повного набору) конкретної діяльності (того чи іншого виду), відпрацювати комунікативні навички. Можливими темами занять можуть бути: «Я готуюсь до виступу на конференції», «Я приймаю відвідувачів у відділі соціального захисту» тощо.

- **Комплексні дієві ігри (кейс-стаді)**, які обов'язково містять елементи імпровізації в діях слухачів. Тематика занять скерована, як правило, на вирішення ситуацій методом згурпованої командної роботи. Максимально ділова гра може тривати до чотирьох академічних годин. Ділові ігри, зазвичай, складаються із трьох послідовних етапів: підготовчого, ігрового та заключного. Другий та третій етапи проводяться в процесі самого заняття, а перший – на його початку.

- **Методика творчого тренінгу КАРУС** (комбінування, аналогія, реконструювання, універсальна стратегія, випадкові підстановки), розроблена В. Моляко, включає теоретичний курс, методичні інструкції та задачі. Запропонована система творчого тренінгу КАРУС орієнтована на навчання (розвиток здібностей) в ускладнених умовах і складається з таких спеціальних прийомів як: метод часових обмежень, метод раптової заборони, метод швидкісного ескізування, метод нових варіантів, метод інформаційної недостатності, інформаційного надлишку, метод абсурду.

- **Ігри-змагання.** На цих заняттях одне і те ж завдання видається двом малим групам слухачів, після чого порівнюються отримані результати та вибирається найоптимальніше вирішення проблеми.

- **Ігрове проектування (управління проектами).** Метод дуже подібний за технологією проведення до методу ділових ігор і має таке ж призначення: розширення пізнавальної діяльності слухачів. Основна відмінність полягає у предметі моделювання. Якщо у діловій грі імітується вирішення завдань в умовах реальної чи віртуальної поведінки об'єкта, то в останньому випадку імітується чи відтворюється процес створення або удосконалення об'єкта [12, с. 13]. Прикладом таких освітніх занять можуть бути складання міні-проектів відповідно до стратегії розвитку території, управління організацією, установою чи іншою інституцією.

- **Соціально-педагогічний тренінг** формує у слухачів практичні навички управляти стилем своєї поведінки через усвідомлення того, як його сприймає оточення як йому симпатизують чи виявляють до нього антипатію. Основою цього методу є перебудова внутрішньої установки особистості, що визначає подальшу зміну ставлення як до себе, так і до

інших. Виконуючи певні тренінги, майбутні педагоги утверджують навички та вміння проводити спостереження, визначати реальний стан клієнта (навіть за невербальними методами) та корегувати свою поведінку в суспільстві. Тренування чутливості (умовно – «походити в чужих мештах»), відчути стан клієнта, навчитись співпереживати з ним) сприяє вихованню у майбутніх соціальних педагогів такого відчуття, як емпатія.

Зазвичай, такі тренінги (найбільше застосовуються в освоєнні технологій соціальної сфери, конфліктології, налагодженні зв'язків з громадськістю) поділяють на дві головні групи: орієнтовані на розвиток спеціальних умінь (навичок) та ті, що скеровані на отримання досвіду з аналізу ситуацій спілкування.

До неігрових імітаційних методів належать:

- **Ситуація (широкоформатна).** Для подальшого розгляду проблемної широкоформатної ситуації студентам необхідно проаналізувати та оцінити явища і виробити схему її вирішення. Цей метод доцільно застосовувати у навчанні тих студентів, для яких запропонована ситуація найбільше наближена до їх фахової діяльності.

- **Мікроситуація** відрізняється від попереднього методу тим, що її опис повинен бути лаконічним, стислим і точно визначати сутність проблеми (чи конфлікту). Мікроситуація часто може бути фрагментом лекції-дискусії.

- **Ситуація-ілюстрація** скерована на опис нового досліджуваного матеріалу. Вона слугує закріпленню та поглибленню професійних знань, активізації взаємного обміну знаннями та досвідом між майбутніми соціальними педагогами.

- **Ситуація-проблема (ситуаційна задача).** Під час проведення такого заняття студентам пропонують провести аналіз чинної ситуації і прийняти обгрунтоване професійне рішення. Однак коли проблема, яку розглядають, виходить за межі якоїсь конкретної фахової діяльності (є більш широкою, то її можна назвати фаховою задачею. Фахові задачі можуть бути використані не лише для отримання знань, а й на етапі їх перетворення на вміння та навички. Ці задачі можна розглядати в контексті лекцій, бесід, виконання самостійних завдань, скеровувати як на потреби окремих клієнтів, так всієї навчальної групи.

- **Ситуація-інцидент** спрямована, як правило, на подолання особистої інертності студента та вироблення (формування) в нього адекватних засобів поведінки у складних професійних ситуаціях. Головна відмінність від вищезазначених методів конкретних ситуацій полягає в тому, що ситуація, яку розглядають у форматі названого методу, має характеристики несприятливих для сприйняття умов (наявність значної кількості факторів протидії).

- **«Інформаційний лабіринт».** Значною мірою це є розгляд документообігу в певній професійній сфері діяльності майбутнього соціального педагога. До нього входять діяльність щодо прийому, реєстрації документів, їх руху та пошуку, відповідних операцій розгляду, походження, візування, формування у справи та подальше зберігання. Заключна частина «інформаційного лабіринту» провадиться у формі дискусії, де обговорюються всі виконані процедури та прийняті рішення [5].

Отже, в основі перерахованих вище креативних методик лежить розгорнута аналітична діяльність майбутнього професіонала, інтуїтивний пошук вирішення проблеми з подальшим їх практичним застосуванням у професійній діяльності. Безумовно, щоб досягти успіху у використанні цих методик, необхідна значна їх адаптація з урахуванням особливостей середовища, в якому працює викладач.

Звичайно, в освітньому просторі України застосовуються й інші педагогічні технології, зокрема, метод оксфордських дебатів, «снігової кулі» тощо. Напевно, багато з методів, про які йшлося вище, мають іншу назву в освітніх технологіях інших країн. Однак, без сумніву, для впровадження активних методів навчання в процес оволодіння певною професією потрібно розвивати творчі здібності особистості ще у період її навчання у середній загальноосвітній школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Програма роботи з обдарованою молоддю на 2001–2005 роки (10 лютого 2001 р.) [WWW документ]. URL <http://www.rada.gov.ua/laws/search>

2. Воробьев Н. Е., Мизюрова Э. Ю. Развитие творческой активности студентов при изучении дисциплин гуманитарного цикла (на материале преподавания иностранного языка в неязыковом вузе): Монография. – Волгоград: Перемена, 2001. – 184 с.
3. Лук А. Н. Мышление и творчество. – М.: Политиздат, 1976. – 144 с.
4. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы и исследования. – Томск: Изд-во Томск. ун-та; М.: Барс, 1997. – 392 с.
5. Волошук І. С. Науково-педагогічні основи формування творчої особистості. – К.: Педагогічна думка, 1998. – 149 с.
6. Положення про організацію екстернату у вищих навчальних закладах України (10 грудня 1995р.) [WWW документ]. URL <http://www.rada.gov.ua/laws/search>
7. Волошук І. С., Рудик Я. М. Прискорене навчання обдарованої студентської молоді // Науковий вісник НАУ. – К., – 2003. – № 67. – С. 137–144.
8. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности (основы педагогики творчества). – Казань: Изд-во Казан. ун-та. 1988. – 238 с.
9. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник. – К.: Либідь, 1998. – 560 с.
10. Ахметова Д., Гурье Л. Преподаватель вуза и инновационные технологии // Высшее образование в России. – 2001. – № 4. – С. 138–144.